

Stichting Beesels Keramisch Erfgoed

w w w . s b k e . n l

Inleiding expositie "Religie Keramisch verbeeld" door Prof. P. Nissen

RELIGIE, KERAMISCH VERBEELD

Er zijn twee redenen waarom ik een bijzondere band met Beesel heb en waarom ik de uitnodiging om hier vandaag bij de opening van de tentoonstelling 'Religie, keramisch verbeeld' een paar woorden te zeggen, graag heb aangenomen. De eerste reden is dat - voor zover ik mij kan herinneren - het eerste meisje op wie ik tijdens mijn middelbare schooltijd verliefd raakte, uit Beesel kwam. Zij zat op het Bisschoppelijk College in Roermond één klas lager dan ik en zij heeft zelf van mijn stille adoratie waarschijnlijk nooit iets gemerkt. Ik weet dat zij inmiddels getrouwd is, dus ik zal haar naam hier maar niet publiek maken. Maar ik wil wel

onthullen dat zij heel mooi was. Het geheugen helpt ons meestal graag om dingen en mensen uit het verleden nog mooier te maken dan zij in werkelijkheid waren. In mijn herinnering heeft het meisje uit Beesel dan ook trekken van een Tooropachtige, serene schoonheid gekregen. In elk geval heeft zij ervoor gezorgd dat Beesel voor mij verboden is met schoonheid.

De tweede reden waarom ik de uitnodiging voor vandaag graag heb aangenomen, is gelukkig in het feit dat op mijn werktafel, eerst op de universiteit en sinds kort thuis, ondanks het feit dat ik zelf al tien jaar niet meer rook, toch nog steeds een asbak staat die een staaltje is van Beeselse keramische kunst. De asbak stelt een faun voor die op zijn panfluit blaast. Hij is gestempeld 'Terraco Draak Beesel' en dan weten de meesten van u meteen dat de asbak een voorbeeld is van het sieraardewerk dat een halve eeuw geleden werd vervaardigd in het atelier van de Beeselse Kleiwarenfabriek Sint Joris. De initialen van de maker luiden 'JL'; waarschijnlijk is dus de Roermondse beeldhouwer Jan Lückler de ontwerper van de asbak.

De asbak is slechts één van de vele keramische producten die tussen de jaren dertig en de jaren zestig van de vorige eeuw in de Beeselse

Stichting Beesels Keramisch Erfgoed

w w w . s b k e . n l

Kleiwarenfabriek Sint Joris en in de kleinere be drijfjes die daar in de jaren vijftig uit ontstonden, zoals Loré en Ci ro, werden vervaardigd. Die producten waren van heel uiteenlopende aard: er waren beelden bij, maar ook vazen, kruiken en schotels, er was wandkeramiek en er was gebruikskeramiek, van serviesgoed tot boekensteunen. En ook de thematiëken waren zeer uiteenlopend. Maar veel van het werk – en dat is het keramisch erfgoed dat in de expositie die komende weken centraal staat – was religieus van aard, van thematiek en van bestemming. Kerken en aan de kerk gerelateerde instellingen, zoals kloosters en scholen, waren belangrijke opdrachtgevers voor de keramische ateliers in Beesel. De bloeitijd van de keramische kunstnijverheid viel hier min of meer samen met de bloeitijd van het georganiseerde rooms-katholicisme in Limburg, de tijd zeg maar van het Rijke Roomsche Leven, vlak vóór en vlak na de Tweede Wereldoorlog.

Tijdens het episcopaat van bisschop Laurentius Schrijnen, van 1914 tot 1932, werden in het bisdom Roermond vijftig nieuwe parochies en rectoraten gesticht en tijdens het episcopaat van zijn opvolger Guillaume Lemmens, van 1932 tot 1957, maar liefst tachtig. In 1958, toen bisschop Lemmens de leiding over het bisdom Roermond overdroeg aan zijn opvolger Toon Hanssen, die overigens al na een half jaar overleed, telde Limburg 325 zielzorgeenheden. Tot 1965 zette de groei nog door met 25 nieuwe parochies en rectoraten, vooral in

nieuwbouwwijken. Op 1 januari 1965 telde het bisdom Roermond 292 parochies en 58 rectoraten, samen dus 350 pastorale eenheden. Daarna stagneerde de groei: tussen 1965 en 1990 kwamen er nog maar acht nieuwe pastorale eenheden bij. De kerkenbouw in Limburg hield in de naoorlogse periode meer dan gelijke tred met de groei van het aantal katholieken. Want niet alleen de nieuwe parochies en rectoraten in de groeiwijken vroegen om nieuwe kerkgebouwen, ook was tijdens de Tweede Wereldoorlog een groot aantal kerkgebouwen in Limburg deermate beschadigd dat er nieuwbouw moest plaatsvinden. Tussen 1940 en 1993 werden in Limburg dan ook maar liefst 193 nieuwe katholieke kerken gebouwd. Daarbij kwamen dan nog eens de vele lagere en middelbare katholieke scholen bij die in die tijd gebouwd werden en die allemaal minstens een beeld of een wandreliëf van hun patroonheilige moesten krijgen. Dat betekende dus werk, veel werk, niet alleen voor architecten en aannemers, maar ook voor beeldende kunstenaars, die de nieuwe of herstelde kerken moesten voorzien van beelden, altaren, crucifixen, plaquettes, kruiswegen, vaatwerk, wijwaterbakjes en wat dies meer zij. De jonge kunstenaars die op dat terrein in Limburg – en van uit Limburg voor heel Nederland – werkzaam waren, waren voor een belangrijk deel ook degenen die in het atelier van Sint-Joris in Beesel keramische kunst maakten: mens en als Piet Schoenmakers, Jules Rummen, Frans Lommen, Mathieu Boessen, Jean

Stichting Beesels Keramisch Erfgoed

w w w . s b k e . n l

Lücker, Joseph Thiessen, Albert Meertens, Gene Eggen, Charles Grips, Edi Wessling, Louis Konickx, pater Michael van Helvert en Leo Jungblut. Zij zochten voorzichtig naar nieuwe vormen, op een middenweg tussen traditie en moderniteit. En zij moesten dat meestal doen binnen de – door Jos Pouls in zijn proefschrift *Ware schoonheid of louter praal* beschreven – grenzen die getrokken werden door de Bisschoppelijke Bouwcommissie, die alle ontwerpen voor kerken en kapellen en ook voor hun inrichting moest goedkeuren. Er is misschien wel geen enkele sector waarin de keramische kunst in de publieke ruimte zo tot bloei is gekomen, als juist die van de vóór- en naoorlogse katholieke kerkenbouw.

Maar we weten allemaal dat veel van wat toen tot stand is gekomen, nu bedreigd wordt. Van de jongere vóór- en naoorlogse kerken zijn er al de nodige aan de erediens ontrokken; ze hebben een nieuwe bestemming gekregen of zijn in het slechtste geval zelfs afgebroken, zoals een paar maanden geleden gebeurd is met de parochiekerk van het Woord Gods in Swalmen, een kerk uit het midden van de jaren zestig van de architecten Heydenrijk en Van der Grinten, die toen als vernieuwend en spraakmakend de aandacht trok. En we weten ook allemaal hoe dat komt: Nederland ontkerkelijk. En niet alleen Nederland, maar heel Europa doet dat, zij het niet overal in hetzelfde tempo en in dezelfde omvang. Het Europees waardenonderzoek, dat sinds 1981 aan de Universiteit van Tilburg wordt

uitgevoerd en dat in 2005 uitmondde in de *Atlas of European Values*, maakt dat duidelijk. Momenteel zijn Tsjechië en Estland in Europa koploper als het om onkerkelijkheid gaat. Maar over een paar jaar, als er weer een nieuwe atlas verschijnt, kan het plaatje er weer anders uitzien. In een land als Frankrijk is het proces van ontkerkelijking al ruim twee eeuwen geleden begonnen, in andere landen komt het nu pas op gang, zoals in Ierland en Polen, die tot voor kort nog als model katholieke landen golden. In Nederland heeft het proces zich vrij snel voltrokken, binnen enkele decennia, en vertrekkend vanuit de hoogkerkelijke situatie van de verzuiling, waardoor het ook scherp zichtbaar is. Rond de voorlaatste eeuwwisseling, om precies te zijn bij de volkstelling van 1899, was nog maar pas een goede twee procent van de Nederlandse bevolking onkerkelijk. Rond de laatste eeuwwisseling was dat volgens gegevens van het Sociaal en Cultureel Planbureau opgelopen tot maar liefst 62 procent, en de verwachting is dat daar in 2020 nog eens tien procent zullen zijn bijgekomen. Dan zal dus drie kwart van de Nederlandse bevolking niet meer tot een kerk of een andere religieuze institutie – moskee, synagoge, tempel – behoren. En van degenen die er wel nog bij willen horen, komt nog maar een klein gedeelte. Bezocht in de jaren zestig van de twintigste eeuw nog ongeveer tweederde van de rooms-katholieken in Nederland een weekeindviering, nu doet dat – volgens de meest recente KASKI-

Stichting Beesels Keramisch Erfgoed

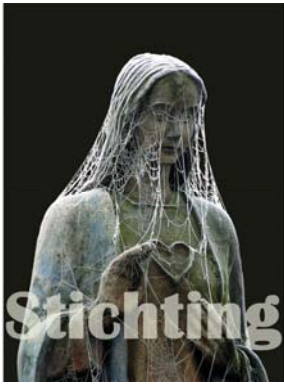
w w w . s b k e . n l

gegevens, die over 2006 – nog maar 7,6 procent.

Dat heeft ingrijpende gevolgen voor het religieuze erfgoed. In de bloeitijd van het kerkelijke christendom zijn in Nederland zoveel kerken en andere gebouwen neergezet dat zij nu door de krimpende en vergrijzende kerkgenootschappen niet meer onderhouden kunnen worden. Dat erfgoed raakt dus bedreigd, in het ergste geval zelfs met sloop. Daarom hebben wij dit jaar een Jaar van het Religieus Erfgoed. Er wordt aandacht van de samenleving en ook van de overheid gevraagd voor het behoud en het onderhoud van het erfgoed dat door de kerken zelf niet meer in stand gehouden kan worden. Mijn Nijmeegse collega Nico Nelissen, emeritus hoogleraar in bestuurskunde, heeft anderhalve maand geleden tijdens een congres in het kader van het Jaar van het Religieus Erfgoed voorgerekend dat er de komende tien jaar in Nederland naar schatting zo'n 1000 tot 1200 kerkgebouwen door de kerkgenootschappen afgestoten zullen moeten worden. Moeten die dan allemaal zo maar afgebroken worden, zoals sommige rooms-katholieke bisdommen het liefste zien, bang als zij zijn voor een profane herbestemming van sacrale gebouwen? Het is een probleem waarvan de kerkgenootschappen zelf de omvang nog maar nauwelijks beseffen. En zij kunnen het in elk geval niet zelf en niet alleen oplossen. Het is een probleem dat gedeeld moet worden door onze hele samenleving, en juist ook door mensen en instanties buiten het kerkelijke erf. Daarom is het een goede zaak dat er

instanties zijn als de Stichting Beesels Keramisch Erfgoed en personen als Erik Driessen, de voorzitter van de stichting, die zich althans over een stukje van dat religieuze erfgoed ontfermen nu de kerk dat zelf niet meer kan opbrengen.

Kan dat erfgoed, kan dus de keramische verbeelding van religie in een tijd na de ontkerkelijking nog betekenis hebben, anders dan een antiquarische of museale? Anders gezegd: kan het nog een actuele rol spelen in de beleving van mensen. Ik denk het zeker. We moeten namelijk niet in de valkuil vallen van de veronderstelling dat het verdwijnen van de kerken ook een verdwijnen van de religiositeit betekent. Het tegendeel blijkt namelijk het geval te zijn. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat twee derde – in het éne onderzoek, namelijk *God in Nederland*, 63 procent, en in het andere, dat van een groep godsdienstpsychologen, zelfs 71 procent – van de Nederlandse bevolking meer of minder regelmatig iets doet dat zij zelf bidden noemen. Ook uit het grote Europese waardenonderzoek blijkt iets soortgelijks: ongeveer de helft van alle Europeanen bidt of mediteert minstens één keer per week. Mensen worden door het verdwijnen van de kerkelijkheid dus niet perse minder religieus, maar wel anders religieus. Zij zoeken voor hun levensbeschouwing niet meer vanzelfsprekend de gebaande paden van de kerkelijke traditie op, maar zoeken hun eigen weg. Sommigen noemen dat wat denigrerend 'knutselreligiositeit' of 'religie à la carte', anderen spreken van

Stichting Beesels Keramisch Erfgoed

w w w . s b k e . n l

'postmoderne spiritualiteit', 'soloreligiositeit' of 'zoekreligiositeit'. Voor die 'zoekreligiositeit' putten mensen uit bronnen die uit de grote religieuze tradities voortkomen, die van het christendom en het jodendom, maar ook die van het Oosten of die van de islamitische Soefimystiek. Maar ook de beeldende kunst, de muziek, de poëzie, de natuur en de erotiek zijn in toenemende mate bronnen van religieuze inspiratie. Mensen binden zich niet meer gemakkelijk voor het leven aan één religieuze institutie of één traditie. Zij kunnen ook geloven zonder meteen levenslang ergens bij te horen: 'believing without belonging'. En bovendien: religieuze tradities zijn poreus geworden. Mensen, ook zij die zich nog als kerklid beschouwen, stellen hun eigen menu samen. Binnen en buiten de kerken zijn zij in hun religiositeit flexibel geworden: buigzame gelovigen geworden, pelgrims onderweg, zoekers.

In deze nieuwe, meer speelse, beleving van de religiositeit, een beleving die aan de vanzelfsprekendheid van de traditionele vormen voorbij is, kan juist ook de keramische kunst een grote rol spelen. Elke vorm van kunst, moet je natuurlijk zeggen, maar ik denk toch speciaal de keramische kunst. Waarom? Omdat juist deze vorm van kunst zo elementair is. De keramist werkt immers met de vier klassieke elementen: aarde, water, lucht en vuur. De aarde is zijn grondstof en water, lucht en vuur zijn de ingrediënten van zijn kunstwerk. En zijn

eigen mensenhanden zijn het belangrijkste gereedschap. Onder die mensenhanden groeit uit de chaos en het vormloze van de klei een nieuwe vorm. Chaos wordt geordend tot schoonheid. In het ambachtelijke werk van de keramist gebeurt dus iets essentieels en iets elementairs. Juist daarom gebruikt de bijbel het beeld van de pottenbakker als metafoor voor het werk van de Schepper. Jahwe boetseerde de mens uit stof dat Hij van de aarde nam, zegt het (tweede) scheppingsverhaal in het boek Genesis (Gen. 2,7), en de profeet Jesaja speelt graag met dat beeld: 'wij zijn de leem, U bent de boetseerder' (Jes. 64,7; zie ook Jes. 29,16; 45,9; Jer. 18,1-6; Rom. 9,20). En juist daarom kan de keramische kunst ons helpen in de verbeelding van de grote vragen over het leven, de vragen naar de zin en betekenis van ons bestaan. 'Religie, keramisch verbeeld' blijft van actueel belang. Daarom feliciteer ik de Stichting Beesels Keramisch Erfgoed en de Stichting Beesels en Haar Toekomst van harte met dit initiatief en verklaar ik deze tentoonstelling graag voor geopend.

Peter Nissen

*Aad Raadhoe Beesel, 27 juli
2008*